

АКТУАЛІТЕТИ РОЗВИТКУ МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ*

Анотація. Проаналізовано пріоритетні напрями розвитку мистецько-педагогічної освіти України в контексті євроінтеграційних процесів у сучасному глобалізованому світі. З'ясовано, що ефективність розвитку мистецько-педагогічної освіти зумовлюється врахуванням стратегічних векторів розвитку освіти, культури і мистецтва, окреслених у міжнародних документах, зокрема ЮНЕСКО. Акцентовано увагу на аксіологічній парадигмі мистецько-педагогічної освіти, що дозволяє підготувати особистість майбутнього вчителя / педагога мистецьких дисциплін зі сформованою аксіосферою. Обґрунтовано значення культуровідповідності мистецько-педагогічної освіти у формуванні майбутнього вчителя / педагога мистецьких дисциплін – людини культури, становленні особистості через культурне самоусвідомлення, культурне самовизначення до культурної ідентичності. Доведено значення інтегративності мистецько-педагогічної освіти, що сприяє подоланню роздрібненості, хаотичності, фрагментарності професійних знань, диференційованих за різними фаховими дисциплінами. Підкреслено роль інноваційних педагогічних технологій у мистецько-педагогічній освіті, використання яких долає формалізм у професійній діяльності. Наголошено на важливості неперервності мистецько-педагогічної освіти, що сприяє формуванню повноформатного суб'єкта європейського процесу – людини глибоких знань і культури, носія гуманістичної філософії, світогляду і моралі, національних і загальнолюдських цінностей.

Ключові слова: мистецько-педагогічна освіта, майбутній вчитель / педагог мистецьких дисциплін, євроінтеграційні процеси.

Halyna Sotska, Kyiv, Ukraine

NEWS OF THE DEVELOPMENT OF ART AND PEDAGOGICAL EDUCATION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES

Abstract. The issue of forecasting art and pedagogical research in the context of socio-cultural processes is actualized. The aspects of the current state of reforming general art education are revealed. The relevant directions for the development of research in general art education and their implementation based on continuity and prospective forecasting in the scientific and methodological work of the Laboratory of Aesthetic and Art Education of the Institute of Educational Issues of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine are outlined. A brief overview of the laboratory's history as a narrative of the

* Певні аспекти, які розглядаються в даній статті, були вже опубліковані в таких виданнях: Сотська, Г. (2015). Проблеми сучасної педагогічної освіти в Україні у вимірах євроінтеграційних процесів. В.Г. Кремень (Ред.), *Освіта для сучасності = Edukacja dla współczesności* (Т. 1). Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова; Сотська, Г.І. (2016). Естетичний досвід викладачів образотворчого мистецтва як джерело створення культурно-естетичного освітнього простору вищих педагогічних навчальних закладів. С.В. Коновець, М.М. Солдатенко (Ред.), *Естетичні та етичні чинники розвитку професійного досвіду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів*: монографія.

development of art education is provided. The scientific ideas and their elaboration by the department's team are analyzed in terms of the competency-based approach to art education and the theory and practice of art integration in teaching; the development of personally enriching content in art education within the educational environment of general secondary educational institutions; the realization of the meaning-value potential of art; the specifics of multi-level artistic communication in the functioning of the artistic-educational space in relation to the dynamics of social and socio-cultural changes; the aesthetization of the educational process and the students'apos; living environment; the technologization of the artistic-educational process; the risks and benefits of online art education and the functioning of virtual art space for educational purposes. The focus is on the changes in the issues of art education caused by Russian aggression against Ukraine. The author emphasizes the priority of aesthetic-patriotic education of students through art, as well as the urgency of derussification of the content of methodological support in art education, outlines the principles of art education, adherence to which ensures the cultivation of a sense of patriotism and national self-identification among students. The analysis of issues and their consonance with the challenges of a specific historical stage is carried out using examples from the relevant scientific work of the laboratory.

Keywords: *laboratory of aesthetic and art education, art education, research forecasting, education reform, socio-cultural processes.*

Глобальні інтеграційні процеси сучасного світу є об'єктивною і закономірною тенденцією розвитку всіх сфер соціального, економічного суспільного життя, що охопило культуру, духовне життя, освітню та наукову галузь, ставши визначальними факторами формування способу та якості життя усього світу та окремих державно-організованих суспільств⁸⁵. Свідомий вибір України європейської інтеграції спрямовується на подолання геополітичних і культурних бар'єрів, створення умов для глобальної взаємодії культур і цивілізацій, звернення до європейських культурних і політичних традицій, входження в світовий освітній простір. Євроінтеграційні процеси стимулюють до інтенсивнішого розвитку національної освіти та підвищення якості підготовки нової генерації педагогічних кадрів у сфері мистецької освіти, відповідно вимогам міжнародного співтовариства.

Вихідні положення Концептуальних засад розвитку мистецько-педагогічної та її інтеграції в європейський освітній простір ґрунтуються на Законах України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» (2010), Національній доктрині розвитку освіти (2002), Національній стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2012), Педагогічній Конституції Європи (2014), галузевій Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (2012), Концепції загальної мистецької освіти (2003), Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах (2004) та ін. Акцентується увага на тому, що врахування національних надбань світового значення та усталених європейських традицій у підготовці педагогічних працівників забезпечить формування фахівців, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних

⁸⁵ Артьомов, І., Ващук, Ф. (2011). Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія. Ужгород: ЗаКДУ.

засадах, реалізувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, що спрямована на розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її освітніх потреб, а також її потребу бути конкурентоспроможним на ринку праці⁸⁶.

Для розвитку мистецько-педагогічної освіти особливого значення набуває врахування стратегічних пріоритетних напрямів розвитку освіти, культури і мистецтва, окреслених у міжнародних документах. Зокрема, у «Дорожній карті мистецької освіти» ЮНЕСКО (Road Map for Arts Education), прийнятій на Всесвітній конференції з освіти в галузі мистецтв (Лісабон, 2006) та Другій Всесвітній конференції з освіти в галузі мистецтва (Сеул, 2010), зазначається, що культура і мистецтво – це найважливіші компоненти всебічної освіти, що забезпечує повний розвиток особистості, підтримує життєздатність культурної ідентичності, підкреслюючи їхні зв'язки з іншими культурами, допомагає формувати толерантних та динамічних громадян для глобалізованого світу. Будучи вектором діалогу в найвищому розумінні, мистецтво прискорює соціальну інтеграцію та толерантність у мультикультурних, пов'язаних суспільствах. Засобом розвитку людських ресурсів, необхідних для використання їх цінного культурного капіталу є мистецька освіта⁸⁷.

Зазначене вище узгоджується з пріоритетами та всеосяжними цілями «Середньотермінової стратегії ЮНЕСКО на 2014-2021 рр.» (Резолюція Генеральної конференції 37 С/4), зокрема щодо зміцнення миру, налагодження міжкультурного діалогу засобами освіти, науки, культури, комунікації та інформації, заохочення творчості та різноманітності форм культурного самовираження, а також збереження нематеріальної культурної спадщини заради забезпечення сталого розвитку⁸⁸.

Провідна роль у підготовці фахівців мистецьких дисциплін в умовах інтеграції у світовий освітній простір належить мистецько-педагогічній освіті як базовій ланці збереження, наслідування та примноження культурного досвіду людства.

Сьогодні кардинально змінюється розуміння сутності мистецько-педагогічної освіти, на зміну вузькому її трактуванню як підготовки педагогів-митців – майбутніх учителів музики, образотворчого мистецтва, хореографії усвідомлюється її значення як культурно-суспільного явища; підґрунтя формування мистецько-педагогічної еліти нації, з сучасним типом мислення, високо професійною культурою, зі сформованою готовністю до творчої інноваційної діяльності, здатної відповісти на всі виклики цивілізації.

Мистецько-педагогічну освіту важливо розглядати як систему, здатну змінювати цілі, мотиви, форми, методи, що зумовлено новими аспектами діяльності сучасного вчителя, зокрема мистецьких дисциплін, які окреслились в сучасних умовах:

- підтримка і педагогічний супровід формування ключових і предметних компетентностей особистості, необхідних для Суспільства знань і навчання впродовж життя;
- педагогічний і психологічний супровід процесів інноваційного розвитку цілісного освітнього середовища;
- позакласна робота й робота з соціальними партнерами;

⁸⁶ Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір: наказ МОН України від 31.12.2004 р. № 998. *Освіта*. 2005. 12-19 січ. (№ 2/3), 2.

⁸⁷ Road Map for Arts Education: Building Creative Capacities for the 21st Century. The World Conference on Arts Education: Lisbon, 6–9 March 2006. UNESCO. 26.

⁸⁸ Draft Medium-term Strategy, 2014-2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000220031>

– інтеграція інформаційно комунікаційних технологій у навчальну діяльність та у професійну практику вчителів;

– відповідальне ставлення до власного професійного розвитку як до безперервного процесу впродовж життя⁸⁹.

Мистецько-педагогічна освіта є системою підготовки майбутніх учителів музики, образотворчого мистецтва, хореографії та викладачів мистецьких дисциплін у вищих навчальних закладах всіх форм власності, закладів післядипломної педагогічної освіти. Мережу вищих навчальних закладів в Україні, що забезпечують підготовку та підвищення кваліфікації науково-педагогічних, педагогічних кадрів у сфері мистецької освіти, складають педагогічні коледжі, академії, університети, класичні університети, а також інші вищі навчальні заклади за умови виконання ними вимог стандартів вищої освіти.

Основними принципами розвитку мистецько-педагогічної освіти є людиноцентризм, гуманізація, неперервність, доступність, науковість, системність, фундаменталізація, поєднання національних освітніх традицій та найкращого світового досвіду, практика, прогностичність, інноваційність, креативність⁹⁰.

Мета мистецько-педагогічної освіти – якісна підготовка нової генерації педагогічних кадрів у сфері мистецької освіти, гуманних, духовно багатих, висококультурних фахівців, здатних не лише користуватися значним обсягом інформації, а й породжувати нові знання, бути унікальним джерелом творчості та продуктивною суспільною діяльністю.

Наближення мистецько-педагогічної освіти до європейського рівня вимагає виокремлення пріоритетних напрямів її розвитку, до яких варто віднести: аксіологічну парадигму освіти; культуровідповідність; інтегративність; технологізацію; неперервність.

Перший пріоритетний напрям – аксіологічна парадигма освіти, є підґрунтям для створення адекватної запитам реальності духовно-ціннісної моделі мистецько-педагогічної освіти, що стане консолідуючим чинником у процесі ціннісного бачення педагогічних проблем, сприятиме формуванню системи ціннісних орієнтацій як основного каналу засвоєння духовної культури суспільства, перетворення культурних цінностей в стимули і мотиви власної поведінки.

Аксіологічна парадигма мистецько-педагогічної освіти ґрунтується на загальних положеннях аксіології (від грец. *axia* – цінність і *logos* – вчення) – філософського вчення про природу цінностей, їх місце в реальності і в структурі ціннісного світу – як методологічної основи нової філософії освіти, оскільки метою є введення суб'єктів освітнього простору у світ цінностей, надання допомоги особистості у виборі форм і способів ціннісного проектування своїх життєвих і професійних прагнень.

Ключовою категорією аксіології є «цінність» як усвідомлене чи неусвідомлене, характерне для індивіда або для групи індивідів уявлення про бажане, яке визначає вибір цілей (індивідуальних або групових) з урахуванням можливих засобів і способів дії. Цінності – ніби крапка перетину між індивідумом і суспільством, а ціннісний підхід у цілому спрямований на вивчення і пояснення міжкультурних варіацій; цінності як квінтесенція особистості пов'язана з ціннісною орієнтацією (*value orientation*), яку

⁸⁹ Авшенюк, Н., Кудін, В., Огієнко, О., & Сулима, О. (2011). Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроантлактичному освітньому просторі: монографія. К.: Пед. Думка, с. 34–35.

⁹⁰ Педагогічна Конституція Європи. (2013). *Часопис «Європейські педагогічні студії»*. Київ. URL: <http://www.arpue.org/index.php/uk/>

Клайд Клакхон визначив як узагальнену концепцію природи, місця людини в ній, відносини людини до людини, бажаного і небажаного в міжособистісних відносинах і відносинах людини з навколишнім світом, концепцію, визначальну поведінку людей⁹¹.

Аксіологія в освіті, зокрема педагогічній є галузю філософсько-гуманітарного знання, в якій розглядаються: вчення про цінності, зміст провідних педагогічних ідей, теорій і концепцій у різні історичні періоди у сфері вітчизняної та зарубіжної освіти (з точки зору їхньої відповідності чи невідповідності потребам суспільства і особистості). Основними принципами педагогічної аксіології, що виконують роль вихідних постулатів з позиції педагогіки гуманізму є: принцип гуманізму, комплексності, адекватності, принцип динамізму ціннісних орієнтацій, емоційної відкритості, включеності, принцип ієрархічності⁹².

Відповідно до гуманістичної теорії А. Маслоу, К. Роджерса й В. Франкла педагогічна освіта виходить із загальнолюдських цінностей, узгоджених з конкретними цінностями інших етнокультур; має на меті самореалізацію особистості; орієнтується на розвиток особистості, що відбувається цілісно, у єдності розуму і відчуттів, душі й тіла; людина сама обирає свою долю відповідно до своїх смислів і цінностей, що дає їй свободу.

Сучасне розуміння значення аксіології у мистецько-педагогічній освіті зумовлено ціннісним баченням педагогічних проблем й утвердженням ціннісного (аксіологічного) підходу до розгляду мистецько-педагогічних явищ, що оцінюються з позиції визначеної у суспільстві системи цінностей. Застосування аксіологічного підходу в мистецько-педагогічній освіті забезпечує гуманізацію її змісту, оскільки, за твердженням С. Гончаренка, особистість визначається найвищою цінністю, а утвердження блага людини є найважливішим критерієм суспільних відносин⁹³. Це дозволяє підготувати «не знеособлені» молоді кваліфіковані кадри, а гармонійно розвинену особистість фахівця мистецьких дисциплін зі сформованою аксіосферою (системою цінностей).

Цінності в мистецько-педагогічній освіті визначаються специфікою мистецько-педагогічної діяльності, її соціальною роллю та визначаються як норми, що регламентують професійну діяльність і виступають сполучною ланкою між сформованим суспільним світоглядом у галузі освіти і діяльністю фахівців мистецьких дисциплін.

До важливих педагогічних цінностей, які регламентують художньо-педагогічну діяльність майбутніх учителів та педагогів мистецьких дисциплін, слід віднести гуманістичні цінності як основу взаємопорозуміння, миролюбності, поваги до людини, її почуттів, до тих найвитонченіших емоційних-почуттєвих переживань, які складають сутність людського життя у відповідності до законів Істини, Добра, Краси.

Згідно з ідеями гуманістичної педагогіки важливим є положення І. Зязюна, що гуманістичні цінності є підґрунтям «формуванням особистісних якостей людини, які визначають не лише її суто професійні характеристики, але й духовність, стиль мислення, рівень культури, інтелектуальний розвиток»⁹⁴.

Гуманістичні цінності є підґрунтям розвитку особистісних якостей майбутнього вчителя/педагога мистецьких дисциплін, складають духовну основу, базисний

⁹¹ Kluckhohn, C. (1951). Values and Value Orientations in the Theory of Actions. In: Parsons T. and Shils E. (eds.). *Toward General Theory of Action*. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

⁹² Гончаренко, С. (2011). Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги.

⁹³ Там само.

⁹⁴ Зязюн, І. (2000). Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти. *Педагогіка толерантності*, 3, с.58-61.

духовний компонент особистості, визначають сутність її внутрішнього світу, що виявляється у спрямованості і світогляді педагога-митця, у його знаннях, уміннях і життєвій силі є особистісною характеристикою в соціально обумовлених відносинах, діяльності й спілкуванні.

Формуючись у суб'єкт-суб'єктних і суб'єкт-об'єктних відносинах у мистецько-педагогічній діяльності, гуманістичні цінності є духовними орієнтирами для майбутніх вчителів / педагогів мистецьких дисциплін характеризуються загальною значущістю, всеосяжністю, гармонійним поєднанням загальнолюдського, національного та особистісного смислів.

Враховуючи специфіку та особливості професійної діяльності фахівця мистецьких дисциплін, з поміж важливих цінностей є естетичні, що ґрунтуються на розумінні естетичного, яке виступає як аксіологічне явище «царство цінностей», «адже тут вони найбільш сконцентровані і найбільш уявно виявляються і функціонують... Естетична цінність також є свідченням досягнутого рівня культури суспільства і включення індивіда у предметні (матеріальні чи духовні) відносини і зв'язки, слугує стимулом у його життєдіяльності й орієнтиром у поведінці»⁹⁵.

У філософсько-естетичній літературі основними видами естетичних цінностей є прекрасне (витончене, грація, миловидність, пишність і т.д.) та піднесене (величне, грандіозне і т.п.), які діалектично співвідносяться з відповідними негативними цінностями, «антицінності» – з потворним і низьким. Особливу групу естетичних цінностей становлять трагічне і комічне, що характеризують ціннісні властивості різних драматичних ситуацій у житті людини і суспільства і образно змодельованих у мистецтві.

Естетичні цінності особистості слугують підґрунтям розмежування прекрасного і потворного, насолоди, здатності до переживання і співчуття, а сформовані естетичні цінності майбутнього вчителя/ педагога мистецьких дисциплін впливають на формування його переконань, що дозволяє руйнувати протиріччя між усталеним світом цінностей і антицінностей, використовувати їх як інструмент особистісного й професійного розвитку у мистецько-педагогічній діяльності.

Цінності як квінтесенція особистості, пов'язана з ціннісною орієнтацією (value orientation), яку Клайд Клакхон визначив як узагальнену концепцію природи, місця людини в ній, відносини людини до людини, бажаного і небажаного в міжособистісних відносинах і відносинах людини з навколишнім світом, концепцію, визначальну їхню поведінку.⁹⁶

У площині мистецько-педагогічної освіти ціннісні орієнтації слугують одним із механізмів цілепокладання, оскільки вони дають підставу для вибору з наявних альтернатив цілей і засобів, для порядку переваг відбору та оцінки цих альтернатив, визначаючи «межі дії», не тільки регулюють, але і направляють ці дії. Тим самим система ціннісних орієнтацій визначає життєву перспективу, «вектор» розвитку майбутніх вчителів / педагогів мистецьких дисциплін, будучи найважливішим внутрішнім його джерелом і рушійним механізмом.

Другий пріоритетний напрям розвитку мистецько-педагогічної освіти – культуровідповідність, ґрунтується на усвідомленні зв'язку між культурою і освітою, що

⁹⁵ Сморж, Л.(2009). Естетика: навч. посіб. К.: Кондор, с.82.

⁹⁶ Kluckhohn, C. (1951). Values and Value Orientations in the Theory of Actions. In: Parsons T. and Shils E. (eds.). Toward General Theory of Action. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

передбачає поворот усіх компонентів освіти до культури й людини як її творця й суб'єкта, здатного до культурного саморозвитку. Згідно з тезою американського психолога і педагога Дж. Брунера, освіта – не ізольований острів, а частина культурного континенту, тому «неможливо досліджувати розумову діяльність людини поза її культурним простором, який визначає форму і межі розуму, – культура керує освітою, яка є втіленням культурного способу життя»⁹⁷.

Ми погоджуємося з думкою Г. Філіпчука що прагнення «годувати» культурою є універсальним у вимірах людського буття, а парадигма «культура» – «освіта» – «людина» – «суспільство» – «світ» є методологічною базою для глобального і національного розвитку⁹⁸.

Відповідно одним із пріоритетних напрямів розвитку мистецько-педагогічної освіти – її культуровідповідність. Мистецько-педагогічна освіта безпосередньо знаходиться у прямому взаємозв'язку з культурою, яка фокусує систему ціннісних уявлень, що становлять основу особистісних орієнтирів суб'єкта, регулюють його діяльність, переводять людину в якісно інший спосіб буття – більш осмислений і упорядкований. Це пов'язано насамперед з тим, що кожен індивід живе і діє в умовах культури, а культура наповнює собою індивіда. У такий взаємодії з культурою людина виступає об'єктом її впливу, носієм культурних цінностей та суб'єктом культурної творчості⁹⁹.

Характерна ознака культуровідповідності мистецько-педагогічної освіти полягає в тому, що культура виступає основним її джерелом, розглядається як певна цілісність, що розвивається у єдності загального, особистісного та професійного, оскільки саме три галузі людської культури – наука, мистецтво й життя – набувають єдності лише в особистості.

Культуровідповідність мистецько-педагогічної освіти забезпечує ствердження унікальності особистості кожного майбутнього викладача/ педагога мистецьких дисциплін в освітньому процесі, орієнтує даний процес на формування людини культури згідно з концепцією В. Біблера від «людини освіченої» до «людини культурної», тобто особистості з високими гуманістичним і естетичним світоглядом, установками, здатної до творення і перетворення дійсності за законами краси, до творчого самовираження і самореалізації.

Фундаментальною є концепція А. Панченкова, згідно з якою освіта, зокрема мистецько-педагогічна в Україні, повинна розвиватися за трискладовим культурологічним принципом: першою складовою має бути рідна (материнська) культура і мова, що є фундаментом національного самоусвідомлення; друга складова – це українська культура; третя складова світова – культура. Вчений доходить слушного висновку: культура кожної розвиненої особистості має корінитися в етносі, а проростати в культуру українську та світову¹⁰⁰.

Виходячи з цих міркувань особливої значущості набуває здатність майбутніх вчителів мистецьких дисциплін/ викладачів до культурного самоусвідомлення, основою якого є самосвідомість як здатність усвідомлювати самого себе, своє «Я», свої потреби, інтереси, цінності, власну поведінку, переживання, свої дії та їх результат,

⁹⁷ Bruner, J. (1973). *Beyond the Information Given: Studies in the Psychology of Knowing*. W. W. Norton & Company.

⁹⁸ Філіпчук, Г. (2016) *Національна ідентичність: культурно-освітній вимір*: монографія. Чернівці: Друк Арт.

⁹⁹ Рудницька, О. (2006). Психолого-педагогічні проблеми загальної та мистецької освіти. *Мистецтво у розвитку особистості*. Чернівці: «Зелена Буковина», с. 36-55.

¹⁰⁰ Панченков, А. (2001). Полікультурне виховання в школі. *Відкритий урок* (9/10), 14-18.

свого місця в житті. При цьому у самосвідомості особистості відбувається усвідомлення самого себе не як абсолютно відокремленого від цього світу, в його різноманітному відношенні з ним. Самосвідомість є не монологом свідомості з самим собою – це діалог особистості з власним досвідом.

Культурне самоусвідомлення є підґрунтям визнання майбутнім вчителем / педагогом мистецьких дисциплін своєї культурної ідентифікації (лат. *identifico* – ототожнювати), як самовідчуття себе всередині конкретної культури, усвідомлене сприйняття культурних норм і зразків поведінки та свідомості, системи цінностей і мови, а також усвідомлення свого «Я» в конкретному культурному вимірі.

Культурна ідентифікація співвідноситься з культурною ідентичністю, де ідентичність – це «Я» очима інших, що побудовано на основі стосунків з «іншими», це стан і водночас здатність людини інтегрувати у собі на основі самовизначення, самоцінності, самоусвідомлення в «Я» – концепції», «Я – інші», «ми – вони». Одночасно, відбувається рух від усвідомлення себе як носія певних культурних традицій через чітке відображення себе, особистісного «Я» як суб'єкта культури, ототожнення себе з видатними досягнення духовності національної культури, що сприяє прийняттю інших культурних цінностей¹⁰¹.

Культурна ідентичність слугує підґрунтям культурного самовизначення майбутніх учителів / педагогів мистецьких дисциплін, де самовизначення є процесом та результатом вибору особистістю власної позиції, цілей та засобів культурної самореалізації у професійних умовах, прояву його творчої свободи.

Культурне самовизначення є безперервним процесом створення і реалізації системи уявлень сучасного педагога про культурний простір у професійній діяльності, визнанні свого місця і змісту спілкування в ньому. Це водночас зумовлює набуття і розширення культурологічних знань, що забезпечує усвідомлення майбутніми вчителями / педагогами мистецьких дисциплін зв'язок зі світом людської культури, механізмами та історією її розвитку, що сприяє адаптації їх до життя в цілісному і динамічному багатокультурному світі, зокрема, через формування навичок світоглядного діалогу, поваги та толерантності щодо носіїв інших культур і систем цінностей.

Можливість долучитися до етнічної, національної і світової культури сприяє розвитку на цих засадах планетарної свідомості, формує готовність і вміння майбутніх вчителів / педагогів мистецьких дисциплін жити в багатонаціональному середовищі та усвідомлювати роль діалогічного спілкування різних культур як потреби у взаємодії, взаємодопомоги, взаємозбагаченні. При цьому у сфері різних культур «поза знаходженням у них» слугує, за вдалим висловом М. Бахтіна, могутнім важелем їх розуміння. «Культура тільки в очах іншої культури розкриває себе повніше і глибше, один смисл розкриває свої глибини, зустрівшись і доторкнувшись з іншим смислом: на основі діалогу, переборюючи замкнутість і односторонність смислів культур, де діалогічна зустріч культур не зливається, не змішується між собою, кожна зберігає свою єдність і відкриту цілісність, взаємно збагачуючись»¹⁰².

Відбувається процес усвідомлення майбутніми вчителями / педагогами мистецьких дисциплін себе в культурі, «засвоєння» її як процесу особистісного і

¹⁰¹ Усатенко, Т. (2021). Культурологія в трансформаційних процесах освіти. *Культурологічна складова професійного розвитку педагога*: зб. наук. пр. Київ; Ніжин: ПП Лисенко М.М., с.34-42.

¹⁰² Bakhtin, M. M. (1979). *Estetika slovesnogo tvorчества*. M.: Iskusstvo, с.54.

професійного відкриття, створення світу культури в собі; здатність до культурного саморозвитку та самовизначення у світі культурних цінностей, сходження до загальнолюдських цінностей та ідеалів культури. Як слушно зазначає І. Бех, «особистісний розвиток людини природно не запрограмований, він є явищем соціальним і відбувається шляхом оволодіння особистістю надбаннями людської культури, інакше кажучи, людина в кінцевому підсумку «ліпить» свою особистість із матеріалу культури»¹⁰³.

Культурологічні знання у діяльності майбутніх учителів /педагогів мистецьких дисциплін забезпечують усвідомлення зв'язку зі світом людської культури, механізмами та історією її розвитку, що сприяє адаптації їх до життя в цілісному і динамічному багатокультурному світі, зокрема, через формування навичок світоглядного діалогу, поваги та толерантності щодо носіїв інших культур і систем цінностей.

Підсистемою загальної культури є художня культура як самосвідомість культури, її осмислення, образ її національного, соціально-естетичного існування, змістовність якої засвоюється в почуттєво-емоційній формі через особистісне ставлення, яке має життєве значення та смисл.

При цьому художня культура в усій різноманітності її видів стає надбанням майбутніх учителів / педагогів мистецьких дисциплін, естетичним світом, завдяки якому збагачується їхній життєвий досвід і досвід художнього бачення, формуються духовні і художні потреби на особистісному й на професійному рівнях, розвивається художній світогляд, художні почуття, смаки, готовність до мистецького діалогу, уміння сприймати й інтерпретувати твори мистецтва тощо. Через засвоєння й перетворення у власний внутрішній світ історично виробленого багатства художньої культури особистість фахівця стає емоційно багатою, здатної до художньо-творчої реалізації та духовного самовдосконалення.

Наступним пріоритетним напрямом розвитку мистецько-педагогічної освіти є інтегративність, в основу якої покладено:

філософське розуміння поняття «інтеграції» (від лат. – *integration* – відновлення, заміщення; *integrer* – цілий) як глибокого процесу внутрішньої взаємодії, взаємопроникнення та взаємозв'язку наукових знань, як процес і результат об'єднання елементів, яке супроводжується ускладненням, зміцненням зв'язків між ними;

психологічне розуміння як певний спосіб мислення про відповідні явища і процеси, характеризує процес засвоєння знань як поступовий перехід від вузьких, локальних уявлень до ширших зв'язків і набуття на кінцевому етапі міжсистемних (міжпредметних) асоціацій, де вони є найскладнішим різновидом зв'язків психологічних процесів, саме такі зв'язки забезпечують повноту і цілісність знань, об'єктивне відображення навколишнього світу у свідомості особистості;

педагогічне розуміння – встановлення цілісності на основі сутнісних зв'язків між відносно незалежними об'єктами, процесами, явищами.

Доцільність інтеграції у змісті мистецько-педагогічної освіти зумовлена тим, що саме інтеграція виступає рушійною силою, яка спрямовується подолання художньої однобічності суб'єкта мистецької освіти, формування його поліхудожньої свідомості на основі інтегрованих знань за принципом галузевого взаємопроникнення та усунення

¹⁰³ Бех, І. (2003). Виховання особистості у 2-х кн. Кн.1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. вид. К.: Либідь, с. 45.

міждисциплінарної відокремленості у вивченні предметів художньо-гуманітарного циклу¹⁰⁴. Зміст предметного навчання мистецтву слід розглядати в інтегративному контексті як спорідненість різних елементів знань про особливості розкриття багатоаспектності довколишнього світу, відображення реальності розмаїтою «мовою» ліній, барв, звуків, які людина сприймає за допомогою зору, слуху та інших органів чуттів¹⁰⁵.

Обґрунтовуючи мистецько-культурологічні передумови інтеграції в мистецькій освіті, Л. Масол зауважує, що інтеграція сьогодні набуває статусу своєрідного «провідника» ідей гуманітарної методології, яка активно проникає у сферу педагогіки, мистецтва, модернізує її на нелінійних засадах, дозволяє враховувати безліч імовірнісних факторів. У контексті інтерпретації мистецьких явищ, їх естетичного потенціалу, символічної природи, образного насичення, стилістичної специфіки важливим є застосування продуктивних методологічних прийомів. У цьому аспекті інтегративний аналіз певних творів є ефективним методологічним принципом, що дозволяє цілісно, системно досягнути той чи інший твір мистецтва. Л. Масол логічно пояснює цей процес через природній синкретизм мистецтва, однією з тенденцій якого є інтеграція, зумовлена природним тяжінням до генетичної «родової єдності»¹⁰⁶.

Саме на цій основі відбувається досягнення майбутніми вчителями / педагогами мистецьких дисциплін певної «універсальності» їх художньо-естетичного знання, адже можливості мистецтв збагачувати духовні сили особистості, вчити переживати глибоку єдність з усім світом і людством у цілому значно посилюють ціннісну орієнтацію естетичній свідомості, як «живу думку», яка працює максимально вільно, з певними ціннісними установками, тобто вона набуває глибинного особистісного смислу для кожної особистості.

Одночасно закладається розуміння виникнення синтезії (від грецького *synaisthesis* і означає змішане відчуття) – розуміється психічний комплекс, що забезпечує сприймання, пізнання та оцінювання дійсності; багатоаспектне чуттєве сприймання явищ світу; цілісна їх проекція на екран психіки; безпосередньо-кваліфікаційний аспект акту сприймання; переживання й ефект «психічної хвилі», що підноситься від рівня рефлекторних емоційних реакцій до рівня відгуку почуттів¹⁰⁷.

Для майбутніх учителів / педагогів мистецьких дисциплін синтезійність, яка актуалізує спектр комплексних асоціацій особистості, її здатність оперувати виразно-мовними аналогіями суміжних мистецтв стимулює досягнення багатоплановості художнього смислу, виявлення невисловленого, непоясненого, зачіпає найпотаємніші сфери їхнього чуттєвого мислення, відкриває шлях до синкретичної повноти відчуттів у єдності свідомого і позасвідомого. Спираючись на теорію синестезії в освітній практиці, використання різних видів мистецтв, дозволяє створити цілісне уявлення про історичну епоху, типі культури, художні образи, при цьому включаючи різні рецептори особистості. При цьому один психофізичний механізм доповнює інший, а саме музика викликає слухове уявлення, живопис – зорові, архітектуру – просторові, що створює цілісну картину буття.

Опануванні майбутніми вчителями / педагогами мистецьких дисциплін комплексом виражальних засобів і прийомів створення художнього образу у різних

¹⁰⁴ Рудницька, О. (2005). Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.

¹⁰⁵ Там само.

¹⁰⁶ Масол, Л. (2006). Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. Київ.

¹⁰⁷ Рудницька, О. (2005). Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.

видах мистецтв дає можливість досягнути і зіставити різні мови мистецтв, що створює основу активізації яви, асоціативного мислення, збагачення емоційно-почуттєвої сфери сприйняття мистецтв та загалом естетичного ставлення до світу прекрасного.

Характерною ознакою викладання мистецьких дисциплін на основі інтегративно є те, що інтеграція знань відбувається на міждисциплінарному рівні, що виявляється у використанні законів, теорій, методів однієї навчальної дисципліни при вивченні іншої, де систематизація змісту приводить до пізнавального результату, який полягає у формуванні цілісної картини світу.

Відбувається процес зміни акцентів у побудові освітнього процесу з предметноцентризму до її поліцентричності, що сприяє подоланню роздрібненості, хаотичності, фрагментарності професійних знань, диференційованих за різними фаховими дисциплінами.

Варто зазначити, що згідно «Середньострокового плану дій Уряду до 2020 року», а також Педагогічної конституції Європи сучасний педагог має володіти новими знаннями, уміннями, навичками з метою втілення в освітньому процесі інновацій, педагогічних технологій, використання яких долає формалізм у професійній діяльності.

З цієї позиції окреслюється ще один пріоритетний напрям розвитку мистецько-педагогічної освіти – її технологізація, яка на думку І. Зязюна є історично неперервним процесом, де завдяки технологізації здійснюється спадковість нових технологій, виникає готовність до їхньої адаптації через призму рефлексії. Технологізація освіти є об'єктивним процесом, який постійно розвивається, а її вектор визначається науково-технічним прогресом і технологізацією суспільства, яка охоплює всі сфери його буття¹⁰⁸.

Відповідно ефективність діяльності фахівців мистецьких дисциплін безпосередньо залежить від володіння ними механізмами та способами донесення змісту освіти до тих, хто навчається, тобто володіння педагогічними технологіями.

За етимологією поняття «технологія» (з грец. *techne* – мистецтво, вміння, майстерність; *logos* – вчення, наука, слово, поняття, а також закономірність, взаємозв'язок, порядок) – усвідомлена техніка людської діяльності (індивідуальної чи колективної) у виробничій і невиробничій сферах, що містять три основні відносно самостійні елементи й етапи здійснення: сукупність знань про ефективні, оптимальні та раціональні способи і засоби досягнення мети, здійснення виробничого процесу; діяльність із застосуванням різних видів знань для розв'язання певних практичних завдань. У межах філософського знання технологія розглядається як один із засобів перевірки істинності теорії, як суттєва сила суспільства, об'єктивно-предметний спосіб діяльності та форма історичного саморозвитку людини, як складова частина цивілізації та культури, як певний спосіб буття людини у світі¹⁰⁹.

У загальному вигляді технологія – це чіткий алгоритм виконання певних дій, що передбачає переведення інтелектуальної інформації на мову практичних рішень. Технологія – це і способи діяльності, і те, як особистість бере участь у діяльності. При цьому будь-яка діяльність може бути або технологією яка заснована на науці або мистецтвом – засноване на інтуїції. Починається все з мистецтва – закінчується технологією, щоб в подальшому процес розпочався спочатку.

¹⁰⁸ Зязюн, І. (2021). Технологізація освіти як історична неперервність. *Неперервна професійна освіта : теорія і практика*, (1), 73-85.

¹⁰⁹ Сотська, Г. (2019). Технологія розвитку естетичної культури педагогів-художників в умовах формальної і неформальної освіти. *Технології професійного розвитку педагогів в умовах формальної і неформальної освіти: практичний посібник* Київ: Талком, 182-208.

Поняття «технологія» у галузі педагогічної освіти як органічна складова поняття «педагогічна технологія» є сукупністю науково і практично обґрунтованих методів, засобів, форм і способів організації освітньої взаємодії, що забезпечує ефективність управління педагогічним процесом для досягнення бажаного результату. При цьому варто зазначити, що нині пріоритетного значення набувають інноваційні педагогічні технології, зокрема мистецькі, які передбачають поєднання технологічного підходу та впровадження нових ідей, де під тиском технологічного досвіду інших сфер, педагогічні технології здобувають нові можливості впливу на традиційний процес навчання, підвищуючи його ефективність.

Інноваційні мистецько-педагогічні технології не підлягають догматизації, вони відзначаються оригінальністю, відбитком авторської приналежності, в основі їх застосування – право вільного вибору педагога заснованого на його педагогічній майстерності та творчості.

Визначальною рисою інноваційних мистецько-педагогічних технології є визнання мистецтва, яке є однієї із форм суспільної свідомості, що відображає в образах реальну дійсність у конкретно-чуттєвих образах відповідно до певних естетичних ідеалів як універсального феномену, що сприяє глибокому усвідомленню своєрідності людства як вищої форми естетичного ставлення людини до світу; його невичерпного потенціалу (людинотворчого, духовного, культурологічного, художньо-творчого, життєтворчого, творчо-розвивального); шлях від розуміння утилітарного значення мистецтва на формування естетичних смаків і потреби у прекрасному¹¹⁰. Це передбачає організацію освітнього процесу в єдності естетичної, художньої і наукової діяльності, взаємозв'язку між естетизацією та індивідуалізацією навчання та розвитку особистості, що дає можливість удосконалювати пізнавальну, світоглядну, емоційно-почуттєву та творчо-дієву сфери особистості педагога-художника.

Початок нового тисячоліття ознаменувався стрімким процесом цифровізації практично всіх сфер суспільства, зокрема й мистецько-педагогічної освіти, оскільки однією із найважливіших особливостей нашого часу є перехід розвинутих країн світу від постіндустріального до інформаційного суспільства, що зумовлює необхідність упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життєдіяльності¹¹¹.

Загалом поняття «інформаційно-комунікаційні технології» (ІКТ) означає використання на уніфікованих технологій та інтеграцію телекомунікацій (телефонних ліній та бездротових з'єднань), комп'ютерів, підпрограмного забезпечення, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем, які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію¹¹².

У контексті мистецько-педагогічної освіти поняття «інформаційно-комунікаційні технології» трактується як певна сукупність електронних освітніх ресурсів і спеціальних програмних засобів мистецького спрямування, що використовуються у підготовці вчителя мистецьких дисциплін для забезпечення якості освітніх процесів і результатів¹¹³.

¹¹⁰ Сотська, Г., & Шмельова, Т. (2016). Словник мистецьких термінів. Херсон: Видавництво «Стар».

¹¹¹ Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.

¹¹² Швачич, Г., Толстой, В., Петречук, Л., Іващенко, Ю., Гуляєва, О., & Соболенко, О. (2017). Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: навч. посіб. Дніпро: НМетАУ.

¹¹³ Бордюк, О. (2013). Методичні засади застосування інформаційно-комунікаційних технологій у фаховій

Доцільність упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сучасну мистецько-педагогічну освітню практику зумовлено певним протиріччям: з одного боку, протягом ХХ століття вже сформувалася українська мистецько-педагогічна школа з ustalеними методами, прийомами та педагогічними принципами мистецького навчання та виховання; з іншого світовий мистецько-освітній простір постійно розширює форми культурного діалогу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, інтегрування до якого неможливо без застосування зазначених технологій.

Вирішення даного протиріччя уможливується, на переконання М. Жалдака, якщо впровадження зазначених технологій відбуватимуться на принципах поступового і неантагоністичного, без руйнівних перебудов і реформ, а вбудовування інформаційно-комунікаційних технологій у чинні дидактичні системи буде відбуватися шляхом гармонійного поєднання «традиційних та комп'ютерно зорієнтованих технологій навчання, не заперечування і не відкидання здобутків педагогічної науки минулого, а, навпаки, їх удосконалення і посилення, в тому числі і за рахунок досягнень у розвитку комп'ютерної техніки»¹¹⁴.

Студіювання наукових праць доводить, що застосування в музичній, образотворчій, культурологічній, хореографічній діяльності майбутніми вчителями / педагогами мистецьких дисциплін різних видів інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема демонстраційних, моделюючих та мультимедійних технологій, що об'єднують різні форми подання інформації (текстові, графічні (у тому числі графічні анімації та відеокадри), звукові) має великий потенціал. Зокрема, у хореографії це дозволяє наочно продемонструвати складні для розуміння технічні елементи, малюнки танцю, загальну композицію, оформлення танцю (костюм, декорація, реквізит тощо), супроводжувати вистави, моделювати танець, редагувати музичний супровід.

В образотворчому мистецтві використання інформаційно-комунікаційних технологій надають можливість використовувати будь-який художній матеріал (олівець, фломастери, туш та перо, фарби) для створення на різнофактурному тлі малюнки, аплікації, фотоколажі, займатися графікою, живописом, дизайном тощо. У сфері музичного мистецтва застосування інформаційно-комунікаційних технологій уможливує проводити музично-слуховий аналіз мелодій / тем творів, прослуховувати музичні твори, добирати мелодії на візуальному синтезаторі, здійснювати аранжування, імпровізацію, записувати та редагувати нотний текст, створювати та поширювати власні музичні композиції тощо.

Більш цікавому й емоційно насиченому, сучасному поданні мистецької інформації слугують віртуальні екскурсії музеями світу, подорожі концертними залами України, Європи, знайомства з видатними музикантами, композиторами, художниками, хореографами різних країн і епох, що сприяє підвищенню інформаційного та культурного рівня особистості фахівця, розширенню його мистецько-культурного кругозору, долає «соціокультурне відчуження».

Освітня практика доводить, що при застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій в мистецько-педагогічній освіті з'являються нові можливості, які дозволяють: інтенсифікувати процес навчання та підвищити його ефективність за

підготовці вчителя мистецьких дисциплін. (Дис. канд. пед. наук). Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ.

¹¹⁴ Жалдак, М. (2004). Професійна підготовка вчителя та інформаційні технології. *Освіта*, (11), 5.

рахунок можливості обробки великого обсягу навчальної інформації; розвивати пізнавальну активність, творчий підхід, цілеспрямованість, самостійність, підвищувати мотивацію до вивчення мистецьких дисципліни; встановлювати зворотній зв'язок, необхідний для управління навчальним процесом, систематично контролювати знання й уміння та підвищувати якість перевірки знань; удосконалювати форми і методи організації самостійної роботи студентів; індивідуалізувати процес навчання зі збереженням його цілісності; формувати рефлексію своєї діяльності¹¹⁵.

Водночас варто наголосити, що первинною основою використання інформаційно-комунікаційних технологій має бути опора на набутий мистецько-практичний досвід при вивченні академічних фахових дисциплін. В умовах цифровізації такий досвід є основою для оволодіння специфічним мистецьким інструментарієм, матеріалами і техніками, завдяки яким стає можливим вироблення принципово нового творчого методу митця на основі змішаних цифрових і нецифрових технологій для надання свободи в застосуванні будь-яких засобів для продукування мистецького твору¹¹⁶.

Таким чином, інформаційно-комунікаційні технології у синтезі з традиційними, гармонійно взаємодоповнюють та взаємодіють, є підґрунтям якісно нового рівня професійного зростання майбутніх вчителів / педагогів мистецьких дисциплін, збагачення їхнього мистецько-педагогічного досвіду, розвитку інноваційного креативного мислення, здатності продукувати нові творчі ідеї, перспективи відкриття безмежних можливостей для матеріального та віртуального втілення мистецько-творчих ідей та розв'язання фахових задач у мистецькій галузі.

У процесі розвитку мистецько-педагогічної освіти особливого значення набуває врахування потреби майбутнього вчителя / педагога мистецьких дисциплін до неперервного особистісного і професійного розвитку, що сприяє формування повноформатного суб'єкта європейського процесу – людини глибоких знань і культури, носія гуманістичної філософії, світогляду і моралі, національних і загальнолюдських цінностей, виховання вмінь, потреби і прагнення їх реалізації в європейському і світовому життєвому просторі, конкурентноспроможного на ринку праці.¹¹⁷ Це уможлиблюється за умови неперервності мистецько-педагогічної освіти через зміну розуміння формули «освіта на все життя» на «освіту впродовж життя», що забезпечує зміну ролі фахівця у сучасному світі, бачення ідеалу його освіченості та висування нових вимог до якості людського капіталу відповідно до культурно-духовних, суспільно-економічних і технологічних трансформацій. З цієї позиції особливого значення набуває врахування взаємозв'язку та взаємодоповнюваності формальної, неформальної та інформальної освіти.

У Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу (2000) підкреслено, що досі при формуванні політики в галузі освіти враховувалася лише формальна освіта, а іншим двом категоріям не надавалося практично жодної уваги. Континуум

¹¹⁵ Бордюк, О. (2013). Методичні засади застосування інформаційно-комунікаційних технологій у фаховій підготовці вчителя мистецьких дисциплін. (Дис. канд. пед. наук). Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ.

¹¹⁶ Пічкур, М., Сотська, Г., Демченко, І., & Гордаш, А. (2020). Митець інформаційного покоління: академічна і цифрова парадигма образотворчої підготовки у вищій школі. *Інформаційні технології і засоби навчання*, Т.79 (5), 296-312.

¹¹⁷ Педагогічна Конституція Європи. (2013). *Часопис «Європейські педагогічні студії»*. Київ. URL: <http://www.arpue.org/index.php/uk/>

неперервної освіти робить неформальну та інформальну освіту рівноправними учасниками процесу навчання.

Формальна освіта забезпечує майбутнім вчителям, педагогам мистецьких дисциплін зміну освітнього рівня та підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти, навчальних закладах та установах освіти згідно з визначеними освітньо-професійними програмами і терміном навчання, заходами державної атестації, що підтверджується отриманням відповідних документів про освіту.

Важливою ланкою у формальній мистецько-педагогічній освіті є післядипломна освіта, яка покликана максимально задовольнити професійні, соціальні й культурологічні запити педагогів-практиків, спонукати їх до постійного самовдосконалення у професійному та особистісному вимірах, забезпечує неперервний особистісний і професійний розвиток фахівців як своєрідний випереджувальний чинник, стабілізує та адаптує педагога-фахівця та систему освіти відповідно до нових вимог соціокультурного й соціально-економічного розвитку суспільства.

У Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу (2000) підкреслено, що досі при формуванні політики в галузі освіти враховувалася лише формальна освіта, а іншим двом категоріям не надавалося практично жодної уваги. Континуум неперервної освіти робить неформальну та інформальну освіту рівноправними учасниками процесу навчання.

Неформальна освіта як організована систематична освітня діяльність у межах курсів, тренінгах, вебінарах, семінарах, майстер-класах тощо, безпосередньо відображає й задовольняє особистісні потреби й запити педагога художника, мобілізуючи його природну здатність до самоактуалізації, самовдосконалення, до духовного внутрішнього зростання, прояву мистецької творчості.

Остання, на думку О. Лосева, є цілісно інтелігентною діяльністю, розуміючи за цим висловом єдність трьох ступенів: інтелігентності – свідомості (пізнання), почуття і прагнення (волі)¹¹⁸. Мистецька творчість є одним із способів зустрітися з творчим «Я» та реалізувати його в загально-мистецькому і загальнокультурному контексті, адже у процесі художньої творчості митець виражає власні думки і почуття, прагнення до прекрасного, своє ставлення до того, що відбувається у культурі і суспільстві.

Важливим аспектом неформальної освіти є активізація прояву педагогів мистецтва власної творчої індивідуальності, яка складається з неповторності, своєрідності, незвичайності, унікальності, що проявляється у їхній художньо-творчій діяльності та її результатах, їхньому прагненні до творчого самовираження й самореалізації.

Інформальна освіта здійснюється за межами стандартного освітнього середовища, є індивідуальною пізнавальною діяльністю майбутнього вчителя/педагога мистецьких дисциплін, що супроводжує повсякденне життя.

Прояв фахівцем власної активності в навколишньому культурно-освітньому середовищі (спілкування, читання, відвідування установ мистецтва та культури, здійснення подорожей і т.д.) забезпечує перетворення освітніх потенціалів суспільства в дієві фактори власного індивідуального і професійного розвитку. У цьому сенсі важливою є думка німецького педагога А. Дістервега про те, що «учитель лише до того

¹¹⁸ Лосев, А. (1965). История эстетических категорий. М.: Искусство.

часу здатний по-справжньому виховувати і утворювати, поки сам працює над своїм власним вихованням і освітою»¹¹⁹.

У процесі інформальної освіти формується самоосвіта майбутніх учителів / педагогів мистецьких дисциплін як внутрішня здатність його до пошуку, уміння моделювати нові образи мистецько-педагогічної діяльності, оволодівати мистецькими технологіями та застосовувати їх в освітній практиці.

Самоосвіта є рушійною силою розвитку їхнього професіоналізму, який характеризується рівнем його мистецько-професійної компетентності, обізнаністю у галузі мистецтва, розвиненим мистецьким тезаурусом як інтелектуального та емоційного багажу, втіленого у життєвому та оцінному досвіді, здатністю реалізувати на практиці власний культурно-мистецький потенціал для одержання власного неповторного результату творчої професійної діяльності.

Самоосвітня мистецько-педагогічна діяльність педагога мистецьких дисциплін є сукупністю декількох мистецько-педагогічних «само-»:

- самооцінка – оцінювати власні мистецько-педагогічні можливості; самооблік – вміння враховувати наявність своїх особистісних і професійних якостей; самовизначення – ціннісно-визначене духовне ставлення до культурного, природного, соціального в суспільстві, усвідомлювати свої мистецькі інтереси;

- самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми мистецько-педагогічної самоосвіти, планувати, організовувати професійно-педагогічну діяльність; самореалізація творча реалізація педагога мистецьких дисциплін своїх можливостей; саморозвиток – результат мистецько-педагогічної самоосвіти.

Результатом самоосвітньої мистецько-педагогічної діяльності фахівців мистецьких дисциплін є їх професійний саморозвиток – процес, який охоплює всі сфери особистості; мотиви (потреби), інтелектуальну, емоційну, волюву. Найголовніше – процес саморозвитку базується і піднімає на новий рівень функціонування, тобто інтенсифікує процеси «самості»: самопізнання, творче самовизначення, самоврядування, самоорганізацію, творчу самореалізацію, самовдосконалення учителів, викладачів мистецьких дисциплін.

Отже, аксіологічна парадигма мистецько-педагогічної освіти, її культуровідповідність, інєгративність, технологізація та неперервність забезпечують шляхи її розвитку та підготовку духовно багатого акмепрофесіонала, який володіє інноваційним мисленням; усвідомлює значущість особистісного сенсу мистецько-педагогічної діяльності; спроможного відстоювати духовні цінності, пропагувати надбання світової та вітчизняної художньої культури; здатного до саморозвитку і самовдосконалення упродовж життя, що сприяти рівноправному входженню в соціально-культурний європейський простір.

Список літератури:

- Авшенюк, Н., Кудін, В., Огієнко, О., & Сулима, О. (2011). Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроантлактичному освітньому просторі: монографія. К.: Пед. думка.
- Артёмов, І., Ващук, Ф. & ін. (2011). Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія. Ужгород: ЗақДУ.

¹¹⁹ Diesterweg, A. (1890). Wegweiser zur Bildung für deutsche Lehrer. T. 1.

- Бех, І. (2003). Виховання особистості у 2-х кн. Кн.1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навч.-метод. вид. К.: Либідь.
- Библер, В. (1991). От наукоучения – к логике культуры: два философских введения в двадцать первый век. М.
- Бордюк, О. (2013). Методичні засади застосування інформаційно-комунікаційних технологій у фаховій підготовці вчителя мистецьких дисциплін. (Дис. канд. наук). Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.
- Гончаренко, С. (2011). Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги.
- Жалдак, М. (2004). Професійна підготовка вчителя та інформаційні технології. *Освіта*, 11, 5.
- Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» (2007). URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
- Зязюн, І. (2000). Філософські проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти. Педагогіка толерантності, 3, 58-61.
- Зязюн, І. (2021). Технологізація освіти як історична неперервність. *Неперервна професійна освіта : теорія і практика*, 1, 73-85.
- Лосев, А. (1965). *История эстетических категорий*. М.: Искусство.
- Масол, Л. (2006). *Загальна мистецька освіта: теорія і практика*: монографія. К.
- Панченков, А. (2001). Полікультурне виховання в школі. *Відкритий урок* (9/10), 14-18.
- Педагогічна Конституція Європи. (2013). *Часопис «Європейські педагогічні студії*. Київ. URL: <http://www.arpue.org/index.php/uk/>
- Пічкур, М., Сотська, Г., Демченко, І., & Гордаш, А. (2020). Митець інформаційного покоління: академічна і цифрова парадигма образотворчої підготовки у вищій школі. *Інформаційні технології і засоби навчання*, Т.79 (5), 296-312.
- Про затвердження Концептуальних засад розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір. (2005). Наказ МОН України від 31.12.2004 р. № 998. *Освіта*, 12-19 січ. (№ 2/3), с. 2.
- Рудницька, О. (2006). Психолого-педагогічні проблеми загальної та мистецької освіти. *Мистецтво у розвитку особистості*. Чернівці: «Зелена Буковина». 36-55.
- Рудницька, О. (2005). *Педагогіка: загальна та мистецька*: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
- Сморж, Л. (2009). Естетика: навч. посіб. К.: Кондор.
- Сотська, Г., & Шмельова, Т. (2016). *Словник мистецьких термінів*. Херсон Видавництво «Стар».
- Сотська, Г. (2019). Технологія розвитку естетичної культури педагогів-художників в умовах формальної і неформальної освіти. *Технології професійного розвитку педагогів в умовах формальної і неформальної освіти: практичний посібник* Київ: Талком.
- Усатенко, Т. (2021). Культурологія в трансформаційних процесах освіти. *Культурологічна складова професійного розвитку педагога: зб. наук. пр.* Київ ; Ніжин : ПП Лисенко М.М., 34-42.
- Філіпчук, Г. (2016) *Національна ідентичність: культурно-освітній вимір*: монографія. Чернівці: Друк Арт.
- Швачич, Г., Толстой, В., Петречук, Л., Іващенко, Ю., Гуляєва, О., & Соболенко, О. (2017). Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: Навчальний посібник. Дніпро: НМетАУ.

- Bakhtin, M. M. (1979). *Eстетика словесного творчества*. М.: Искусство.
- Bruner, J. (1973). *Beyond the Information Given: Studies in the Psychology of Knowing* W. W. Norton & Company.
- Diesterweg, A. (1890). *Wegweiser zur Bildung für deutsche Lehrer*. Т. 1.
- Draft Medium-term Strategy, 2014-2021 URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000220031>
- Kluckhohn, C. (1951). Values and Value Orientations in the Theory of Actions. In: Parsons T. and Shils E. (eds.). *Toward General Theory of Action*. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Road Map for Arts Education : Building Creative Capacities for the 21st Century. The World Conference on Arts Education: Lisbon, 6-9 March 2006. UNESCO. 26.

Лідія Хомич, м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1130-4395>

КУЛЬТУРОВІДПОВІДНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ*

Анотація. Обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, що полягає у єдності професійного становлення майбутнього вчителя з культурними надбаннями людства і свого народу. Проаналізовано становлення ідеї культуровідповідності, обґрунтованої у класичній європейській педагогіці в єдності з природовідповідністю до розгляду освіти і культури як споріднених понять в сучасних умовах. Культурологічний підхід як методологічна основа професійно-педагогічної культури педагога включає три компоненти: аксіологічний, технологічний, особистісно-творчий. Їх сформованість у майбутнього вчителя характеризує рівень його методологічної культури. Принцип культуровідповідності передбачає нерозривний зв'язок освіти з культурними надбаннями людства і свого народу. Майбутній вчитель повинен пізнати такі пласти культури, як образотворче мистецтво, музика, культура побуту тощо. Вони впливають на почуттєву сферу, сприяють формуванню духовної культури особистості майбутнього вчителя. Культурологічний підхід в епіцентр ставить людину як вільну індивідуальність, тому в закладі вищої педагогічної освіти необхідно сприяти визначенню траєкторії особистісного і професійного розвитку майбутнього вчителя. Висвітлено досвід реалізації естетичного компоненту в змісті психолого-педагогічної підготовки майбутнього вчителя у закладі вищої педагогічної освіти.

* Певні аспекти, які розглядаються в даній статті, були вже опубліковані в таких виданнях: Хомич, Л.О. (2020). Культурологічні основи формування професійної культури вчителя. *Наукова школа академіка Івана Язюна у працях його соратників та учнів*: Матеріали VI науково-практичної конференції, Харків, 28-29 травня (с. 101-105). Харків: НТУ «ХПІ»; Хомич, Л.О., Сотська, Г.І., & Лаврінченко, О.А. (2017). Культуротворення особистості майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)*. К.: Видавничий дім «Сам»; Хомич, Л.О. (2014). Зміст загальнокультурного розвитку особистості майбутнього педагога. *Полікультурна освіта в контексті загальнокультурного розвитку особистості педагога*: монографія. Кіровоград: Імекс-ЛТД.